

Verslag Ontwikkelgesprek

Opleidingsinformatie	
Faculteit	Erasmus School of Law
Opleidingsnaam	B Rechtsgeleerdheid (isat 50700) B Fiscaal Recht (isat 56827) M Rechtsgeleerdheid (isat 60084) M Financieel Recht (isat 60086) M Arbeidsrecht (isat 60222) M Ondernemingsrecht (isat 60408) M Aansprakelijkheid en verzekering (isat 60449) M Togamaster (isat 60450) M Recht van de Gezondheidszorg (isat 60451) M Commercial Law (isat 60452) M Fiscaal Recht (isat 66827)

Accreditatieinformatie		
NVAO kader	2018	
Datum site visit	27, 28 en 29 februari 2024	
Panel	<i>Voorzitter</i>	Em. prof. mr. C.P.M. (Tineke) Cleiren, emeritus hoogleraar Straf- en Strafprocesrecht aan de Universiteit Leiden (voorzitter)
	<i>Lid</i>	Prof. dr. E. (Elisabeth) Alofs, hoofddocent Familien- en Familiaalvermogensrecht aan de Vrije Universiteit Brussel (België)
	<i>Lid</i>	Prof. dr. J.N. (Jan) Bouwman, hoogleraar Belastingrecht aan de Rijksuniversiteit Groningen
	<i>Lid</i>	Prof. mr. dr. L.H.J. (Maurice) Adams, hoogleraar Encyclopedie van het recht aan Tilburg University
	<i>Lid</i>	Prof. dr. M.M.T.A. (Marcel) Brus, hoogleraar Internationaal Publiekrecht aan de Rijksuniversiteit Groningen
	<i>Lid</i>	Prof. dr. mr. T. (Ton) Liefwaard, hoogleraar Kinderrechten aan de Universiteit Leiden
	<i>Referent</i>	Prof. mr. dr. A.C. (Aart) Hendriks, hoogleraar Gezondheidsrecht aan de Universiteit Leiden
	<i>Referent</i>	Em. prof. mr. D.F.M.M. (Niek) Zaman, emeritus hoogleraar Notarieel Ondernemingsrecht aan de Universiteit Leiden en adviseur bij Loyens & Loeff N.V.

	<i>Referent</i>	Mr. dr. M.D.J. (Matthijs) van der Wulp, universitair docent Fiscaal recht en Fiscale Economie aan de Tilburg University
	<i>Referent</i>	Mr. dr. W. (Walter) Dijkshoorn, seniorjurist bij de Directie Bestuursrechtspraak van de Raad van State
	<i>Studentlid</i>	T. (Tuncay) Yazar, masterstudent Staats- en Bestuursrecht, resp. Arbeidsrecht aan de Universiteit van Amsterdam (student-lid)
	<i>Secretaris</i>	Drs. Jessica van Rossum, secretaris Aansprakelijkheid en Verzekering, Arbeidsrecht, Financieel Recht, Ondernemingsrecht, Recht van de Gezondheidszorg en Togamaster
	<i>Secretaris</i>	Peter Hildering MSc, secretaris Rechtsgeleerdheid, Commercial Law en Fiscaal Recht
Panelconclusie (isat 50700, 56827, 60084, 60086, 60222, 60408, 60449, 60450, 60451, 60452, 66827)	<i>Standaard 1</i>	<i>Voldoet</i>
	<i>Standaard 2</i>	<i>Voldoet</i>
	<i>Standaard 3</i>	<i>Voldoet</i>
	<i>Standaard 4</i>	<i>Voldoet</i>
	<i>Eindoordeel</i>	<i>Positief</i>
NVAO besluit	volgt	
De meest recente uitkomst van de opleidingsaccreditatie kan worden geraadpleegd via https://www.nvaio.net/nl/besluiten/opleidingen .		

Ontwikkelgespreksinformatie

Datum	27 - 29 februari 2024
Deelnemers	De sessies werden vanuit de faculteit bijgewoond door een diverse groep deelnemers, waaronder management, studenten, docenten, ondersteunend personeel en een lid van de beroepenveldcommissie.

Context ontwikkelgesprek

In lijn met het NVAO beoordelingskader voert elke opleiding of cluster van opleidingen na afloop van de visitatie een 'ontwikkelgesprek' met het visitatiepanel. Tijdens dit ontwikkelgesprek komen toekomstige ontwikkelingen en mogelijke verbeteringen vanuit een ontwikkelperspectief aan de orde. De agenda wordt opgesteld door de opleiding. Het ontwikkelgesprek is onderdeel van de opleidingsvisitatie, maar de uitkomsten maken geen deel uit van de accreditatiebeoordeling. Op grond van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW), artikel 5.13 lid 6, publiceren we met dit document het verslag van dit gesprek.

Bespreekpunten

Ter voorbereiding op het visitatiebezoek van het panel Rechtsgeleerdheid aan de Erasmus Universiteit Rotterdam (EUR) hebben de twee bacheloropleidingen en negen masteropleidingen ieder een reflectie opgesteld over hun sterktes, zwaktes en ontwikkelpunten voor de komende jaren. Ook heeft Erasmus School of Law (ESL) als geheel reflecties geschreven voor het bachelor- en masteronderwijs. Deze reflectieverslagen zijn aan het panel meegegeven ter voorbereiding op de visitatie. Het panel heeft deze reflecties betrokken in haar vraagstelling en discussies tijdens het visitatiebezoek.

Daarnaast zijn op de eerste en derde dag van de visitatie twee themasessies in het geheel gewijd aan de voornaamste ontwikkelthema's van het onderwijs aan ESL, namelijk de rol van generatieve Artificial Intelligence (GenAI) in het juridisch onderwijs, en het impactonderwijs. Deze sessies werden vanuit de faculteit bijgewoond door een diverse groep deelnemers, waaronder management, studenten, docenten, ondersteunend personeel en een lid van de beroepenveldcommissie. Dit ontwikkelverslag heeft betrekking op deze twee themasessies.

Discussie

Themasessie AI in het juridisch onderwijs

De faculteit start de themasessie met een bespreking van de ontwikkelingen rond GenAI in het onderwijs in de afgelopen jaren. Dit omvat aan de ene kant het gebruik van AI als instrument in de juridische (onderzoeks)praktijk, en aan de andere kant het risico dat studenten AI op een oneigenlijke manier gebruiken om toetsen te maken. Erasmus School of Law gedooft op dit moment het gebruik van AI als hulpmiddel in het onderwijs, maar staat niet toe dat studenten dit gebruiken om hun opdrachten te schrijven. Detectie hiervan wordt als fraude bestempeld. De faculteit werkt daarnaast aan een eigen implementatie van generatieve AI via het Erasmian Language Model: een domeinspecifiek model dat specifiek geschikt is voor onderwijs en onderzoek in het juridische domein.

De faculteit legde vervolgens het panel drie vragen voor.

1. *Welke extra leerdoelen heeft de student door de ontwikkelingen rondom GenAI in de toekomst? Wat moet de student extra leren?*
 - Volgens het panel is het vaardighedenonderwijs de voorbereiding op de rechtspraktijk. Het valt te verwachten dat GenAI hier op termijn een grote rol in zal gaan spelen, met name op het gebied van het vergaren en verwerken van informatie. Studenten zouden daarvoor de benodigde vaardigheden moeten beheersen, maar daarvoor zijn op dit moment nog niet voldoende handvatten beschikbaar. Dit kan snel veranderen, dus dit zullen de opleidingen nauwlettend moeten volgen. De toevoeging van *legal tech* aan de bacheloropleidingen is in ieder geval een mooie opstap hiervoor.

- Naast extra leerdoelen zouden er wellicht ook leerdoelen moeten vervallen in een wereld waarin GenAI gemeengoed is. Moeten studenten bijvoorbeeld nog foutloos zelf kunnen schrijven? Hoofdrekenen is ook veel minder belangrijk geworden met de opkomst van rekenmachines en computers, en studenten zoeken nog zelden informatie op in de bibliotheek. Misschien moeten studenten eerder getraind worden in het beoordelen van teksten en informatie in plaats van het zelf genereren ervan. Het panel benadrukt dat dit vooral voor de toekomst is: vooralsnog is GenAI niet altijd en overal ter beschikking, dus studenten zouden de belangrijkste vaardigheden ook nog altijd zonder digitale tools moeten kunnen ontwikkelen en aantonen. Uiteindelijk kun je je volgens het panel ook afvragen hoe toekomstbestendig de huidige juridische curricula zijn met een sterke nadruk op kennisverwerving. Deze kennisbasis zou op termijn smaller kunnen zijn, waarbij studenten meer getraind worden op hun vaardigheden en de manier waarop ze kennis kunnen verwerven en beoordelen. Deze discussie speelde ook al vóór de opkomst van GenAI, maar dit geeft hier weer een nieuwe dimensie aan. Hier is nog een lange weg in te gaan, zeker met het oog op de beroepseisen zoals die op dit moment gelden.
- Het op een ethisch verantwoorde manier omgaan met GenAI zal op termijn een leerdoel kunnen worden, net als ethisch-juridische vragen rond de gevolgen van het gebruik van GenAI. Algoritmes en robots zijn geen rechtspersonen: wie is er verantwoordelijk voor de gevolgen van hun gedrag en beslissingen?
- De vraag naar de impact van GenAI op de juridische leerdoelen is volgens het panel bij uitstek geschikt om op landelijk of zelfs internationaal niveau te bespreken. Dit zouden de individuele instellingen en opleidingen niet ieder voor zichzelf hoeven te bedenken. Het panel adviseert dit om te beginnen bij het landelijke decanenoverleg te agenderen.

2. *Op welke manier zouden instellingen hun docenten/medewerkers het beste kunnen voorbereiden op GenAI? Zijn nieuw te werven experts nodig?*

- Er komt volgens het panel een moment dat de digitale en fysieke wereld dusdanig verweven raken dat een jurist niet meer zonder kennis en vaardigheden op het gebied van GenAI kan, net als dit met computervaardigheden met de opkomst van de computer gebeurd is. Dan zijn niet zozeer nieuwe experts nodig, maar zullen alle medewerkers hierin getraind moeten zijn.
- Deze vernieuwing zal naar verwachting grotendeels organisch verlopen. Er zal langzaam een nieuwe generatie studenten en docenten komen die meer vertrouwd is met GenAI en hier mee is opgegroeid. Wel zullen studenten altijd voorop blijven lopen op hun docenten in technologische ontwikkelingen; neem dus altijd ook de input van studenten mee in het opstellen van een visie en beleid op dit gebied.

3. *Wat zijn de grootste uitdagingen of knelpunten om GenAI succesvol te kunnen inzetten in het onderwijs?*

- De meest urgente vraag die nu al speelt is hoe toetsing in de opleidingen GenAI-proof gemaakt kan worden. Het zal een andere vorm van toetsing vereisen, met minder take-home essays, meer toetsing onder surveillance en bijvoorbeeld authentieke opdrachten. Hier is het hele hoger onderwijs mee bezig, dus hierin kun je samen optrekken en van de kennis van anderen profiteren.
- Te verwachten valt dat de macht van uitgeverijen en techbedrijven tegenover het algemeen belang van openbare bronnen een issue gaat worden op termijn. De vraag wie de kennis en de taalmodellen bezit, zal voor issues op het gebied van privacy, intellectueel bezit en ethiek gaan zorgen.
- Het panel denkt dat onderwijs rond AI in eerste instantie goed aan de vaardighedenleerlijn gekoppeld zou kunnen worden. Het is voor veel vakken en toepassingen relevant, dus zou geen eigen vak vragen maar een integrale verweving.

Themasessie Impactonderwijs

De themasessie startte met een presentatie van de opleiding over impactonderwijs binnen de faculteit, en een aantal cases vanuit de opleidingen: het derdejaarsvak Recht en Bedrijf in de bachelor Rechtsgeleerdheid, de Law Clinic in de mastertrack International and European Union Law en de minor Legal Tech in de bacheloropleidingen.

Daarna splitsen de deelnemers zich in drie groepen met een mix van panelleden en deelnemers vanuit ESL, waarin zij discussieerden over drie onderwerpen. Hieronder volgt een niet-uitputtend overzicht van besproken thema's.

1. *Impact op de student*

- Impactonderwijs kan zorgen voor een grotere betrokkenheid bij de opleiding voor studenten: het is activerend en vaak ook motiverend.
- De uitdaging is om impactonderwijs een academisch karakter te geven: niet alleen een praktisch probleem slim oplossen, maar ook kritische reflectie en een wetenschappelijk onderbouwde aanpak zijn van belang.
- Impactonderwijs is een veilige omgeving om te oefenen met dilemma's uit de praktijk, onder begeleiding en zonder dat je keuzes directe gevolgen hebben.
- Bewust zijn van de beperkingen: studenten en deels ook docenten hebben beperkte kennis van de praktijk en kunnen niet elke casus op een manier beantwoorden zoals iemand met lange praktijkervaring dat zou kunnen.

2. *Impact op de maatschappij*

- Met welke organisaties wil je samenwerken? Moet je bepaalde bedrijven, zoals de fossiele industrie, uitsluiten? De opdracht zou in ieder geval op het publiek belang gericht moeten zijn: geen winstmaximalisatie maar een bijdrage aan een maatschappelijk issue.
- Richt je niet alleen op bedrijven, maar ook op maatschappelijke organisaties en overheden.
- Zorg voor verwachtingsmanagement; je kunt de kwaliteit van het advies voor bedrijven niet zonder meer waarborgen; de auteurs blijven studenten.

3. *Impact op de onderwijsorganisatie: wat vraagt dit van de onderwijsorganisatie, hoe ga je om met de veranderende rol van de docent en de werklust? Hoe organiseer je het relatiemanagement op een goede manier (centraal, individuele contacten van docenten)?*

- Denk na over een goede definitie: label niet te makkelijk onderwijsactiviteiten als 'impactonderwijs' om te voorkomen dat het concept verwatert.
- Toewijzing aan personen is vaak een goede manier om een onderwerp in de organisatie te borgen: wijs bijvoorbeeld een impactcoördinator aan die docenten helpt met het opzetten van impactonderwijs en het leggen van connecties met externe partijen.
- Overweeg in iedere opleiding een duidelijk impactvak op te zetten zoals Recht in Bedrijf en de Law Clinic.
- De rol van docenten verschuift van doceren naar relatiemanagement, begeleiding en coachen; zorg ervoor dat docenten hiervoor toegerust zijn. Impactonderwijs hoeft niet noodzakelijk meer werk te zijn dan klassiek onderwijs, maar vereist wel de juiste vaardigheden.